

Д. Антонович

ЗЕМЕЛЬНА СПРАВА

12 06 10
02
УКРАЇНЬКА СОЦІАЛЬ-ДЕМОКРАТИЧНА РОБІТНИЧА ПАРТІЯ

Пролетарі всіх країн
єднайтеся!

Д. АНТОНОВИЧ.

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Земельна Справа на Україні

Ціна 15 коп.

Видання ред.
„Робітничої Газети“

12

1917

Роменська Укр. Друкарня

Видання
Львівська бібліотека
АН. УРСР

13 (29K) 7M-232
ПРИЙМАЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА

— на щоденну —

„Робітничу Газету“

Центральний орган Української Соціал-
Демократичної Робітничої Партії.

Умови передплати:

1 м.—2 кар 2 м.—3 кар., 75 к., 3 м.—
5 кар. 50 к. 6 м.—10 кар., 50 коп.

Адреса конторі і редакції—Київ, Про-
різна 28 кв. 17.

І.

Разом з тим, як звалили старий царський уряд, стало перед народом велике завдання—завести новий лад, по новому устроїти все наше життя. Потрібно завести нове управління, потрібно вжити заходів, щоб забезпечити життя і розвиток робочого люду, що доволі вже натерпівся і набідувався за старого ладу.

Але завести у цілій державі новий лад, діло дуже і дуже не легке.

Багато надіються, що от прийде до установчих зборів, і установчі збори установлять новий лад, що для всіх буде добрий. Та чи зможуть завести такий лад установчі збори? Людей у державі живе багато, більше, як півтори сотні мільонів. Інтереси у людей різні, і інтереси одних перечать інтересам других. Багато було людей, що держалися старого уряду, і той уряд був для їх користний, вони не хочут нового ладу і скільки їх прийде до установчих зборів, всі вони там будуть змагатися, щоб вернути старе. Знову між тими, що хотять нового ладу теж інтереси не у всіх однакові. Пани фабриканти хотять одного, а робітники, що роблять на їхніх фабриках, зовсім иншого. Пани поміщики хотять знову одного, хотять на посідати свою землю і багатіти на ній, та щоб селяне ходили до них за дешеву ціну робити на їхній землі, а селяне як раз хотять зов-

сім навпаки. А хіба у одному селі всі селяне мають однакові інтереси і всі хочуть одного і того самого? Зовсім ні. Селянин багатій, що має 30 або 40, а то і всіх 100 десятин землі, хіба він їх може упорати власною працею? Він повинен найняти робітників, других селян, що землі зовсім не мають. І багатій мудрує, щоб найняти робітника як дешевше, а щоб роботи він зробив йому як більше, а робітник хоче собі більше заробити за свою працю. Так в одному і тому селі інтереси у людей часто бувають різні, і часто йдуть на перекір одні одним. У місті, де людей живе далеко більше і не тільки пани та робітники, а багато всякого різного народу, то інтереси у людей самі різні і протилежні між собою. Часто буває навіть таке, що інтереси міста перечають інтересам села, і їх дуже важко помирити.

Одже коли так важко поладити людей між собою, коли самі різні інтереси мають люди у нас на Україні, то по цілій державі інтереси ще більше протилежні і часто важко погодити інтереси одної країни до другої.

Наприклад у нас на Україні добре ростуть буряки, і тому багато цукроварень. Цукор з України розвозять по всій державі. Очевидно у нас люди, роблячи на буряках, хочуть заробити більше, і їх інтерес, щоб на тяжкій роботі біля буряків їм більше платили. А дорожше робітникам на буряках заплатять, тим дорожше повинні буряки продати на завод; а знову завод чим дорожше заплатить за буряки, тим дорожше повинен продавати цукор. А по-за Україною, там де цукру не роблять, там хочуть, щоб цукор коштував дешевше, і ремствують на на-

ших робітників, що вони підвищують заробітну платню у нас на буряках.

Так само у нас на Україні на цілу державу копають вугіль, залізо, з України вивозять багатохліба, особливо пшениці. Отже інші країни, що купують у нас те все, хочуть, щоб цей крам коштував дешевше, значить, щоб робітники, що біля того у нас роблять, щоб робили дешевше. Нашим же робітникам те зовсім не вигідно.

Очевидно, коли і у людей одної країни між собою у всіх не має згоди, та ще між країнами теж інтереси різні, то для того, щоб на установчих зборах прийти до згоди і установити користний для більшості лад, то треба, щоб кожна країна раніше у себе завела новий певний лад згідно з волею і інтересами більшості людей у тій країні. Тоді і на загальних установчих зборах легше буде нагадати інтереси окремих країн і виробити такий лад, щоб всі країни спільно жили в одній державі так, щоб одна країна не кривдила другої. Бо коли на установчі збори зберуться люде з різних країн, не завівши ладу у себе дома, то вийде лихо: з України наприклад прийдуть люде різні. І без того українців буде менше, ніж представників всіх інших країн, до того-ж ці представники будуть не за одно стояти, — селяне домогатимуться для України одного ладу, городяне іншого і з того може вийти, що на установчих зборах такий запровадять лад, що нікого не буде задовольняти.

Тому неодмінно треба, щоб раніше збиралися установчі збори зокрема по всіх країнах і там установлювали новий лад згідно з інтересами і волею

більшості населення, а тоді вже збирати установчі збори цілої держави.

Особливо потрібно, щоб по всіх країнах, заводячи новий лад, кожна країна вирішила у себе, як бути з землею, і залагодила земельну справу. Бо справа з землею, це одна з найважливіших справ, а разом з тим і найпекучіша і найтрудніша, щоб її вирішити.

І особливо справу з землею потрібно, щоб кожна країна рішала у себе, сама для себе, а не можна цієї справи рішити однаково для всіх. В справі земельній не може бути однаково рішення для всіх країн уже бодай через те що в одній країні землі мало, а людей на землі живе багато, і людям немає за що руки зачепити. В другій країні навпаки землі багато, а людей мало, немає кому робити. Знову здебільшого густо людей живе там, де земля добра, і хліба добре родить, а мало людей живе на землі не добрій або не родючій. В одній країні найкориснішою землею вважається земля, що хліб родить, в другій країні, де хліб родить не добре, корисніша земля під лісом, а ще в иньшій найкориснішою вважається земля, де худобу випасують.

Знову таки в одній країні більшість землі належить панам, а у людей землі мало, а казенних земель і зовсім немає. В другій країні навпаки, сила землі казенної, а панської немає, а селяне мають удосталь. В иньшій знову країні більшість землі належить заможним селянам, а панської та казенної землі мало, і дуже багато люду зовсім безземельного.

Так в кожній країні з землею не однаково сто-

ть справа і не однаково її треба рішати.

Ще ж до того і право володіння землею не скрізь однакове. В деяких країнах право на землю належить панам, а люде сидять на чиншах у панів; в де-яких країнах, як напр. майже скрізь по Московщині, земля, на який роблять селяне, їм не належить, а належить громадам (общинам), і громади час од часу всю землю у людей відбірають і знову переділюють, кому скільки на душу приходитьсья. У нас же на Україні громадських земель, щоб переділювали, майже немає, а земля, що належить селянинові, є його власна земля, і ніхто задурно не наділить нової.

Очевидно там, де земля громадська, і її можуть переділюючи відібрати, там люде менше дбають про землю; а у нас, де чоловік знає, що земля йому належить на вічне, коло землі дбає, бо знає, що вона і після його смерти повинна годувати його дітей і унуків. Знову у нас на Україні земля може найкраща, ніж де небудь по иньших країнах держави, і до нашої землі можуть заздрити з иньших убогих країн. Але, коли у нас земля добра, і належить людем у власність, то це ще не значить, що у нас справу з землею легко розв'язати. У нас та трудність, що на землі сидить надто багато людей, і на чоловіка приходитьсья дуже мало землі. Так на правому боці Дніпра у нас приходитьсья на хазаїна одна або півтори десятини землі, а на лівому боці Дніпра трошки більше—півтори або дві десятини землі на хазяїна. У Полтавщині половина сільських господарств не може з землі перебудуватися. Взагалі населення на Україні густійше, не тільки порівнюючи

з іншими країнами держави, а густійше навіть ніж за кордоном. Так у нас у Київщині живе 109 чоловік на верству, на Поділлі—107, а на Полтавщині 86 чоловік на верству в той час, як у Австрії живе 76, а у Франції тільки 73 чоловіка на верству.

У Київщині живе людей чотирі мільйони і сімсот з лишком тисяч, а землі коло чотирьох з половиною мільйонів десятин; одже приходить ся менше ніж по десятині на чоловіка. А на Поділлі живе коло чотирьох мільйонів люду, а землі тільки коло трьох з половиною мільйонів десятин; то-ж на чоловіка приходить ся землі ще менше. Правда не всі люди на землі сидять, але ж і земля не вся добра, бо багато під лісом, під болотом, під ярами та на Поділлі над Дністром в камінних горах.

Таким чином на Україні, рішаючи земельну справу, треба багато і уважно думати над тим, що землі для всіх не хватить.

Правда у нас вже давно почали люди переселятися в ті країни, де землі багато, а людей мало: з Полтавщини та з Черниговщини останні роки перед війною так багато переселялося людей, що народу що року не прибавлялося, бо скільки населення збільшувалося, стільки і виселялося на чужу сторону. Але ж не можна силою людей з України викидати. Ми знаємо, як нагору юються нещасні переселенці, поки обживуться на новому місці. А скільки людей вертається ні з чим додому з переселення, все втративши, всього позбувшись! Тай не кожен хоче мандрувати світ за очі біди шукати, кожному хочеться добре жити у себе вдома.

Одже Україна така багата сторона, що на ній

могло би прожити, ще далеко більше людей, ніж зараз живе; прожити нікуди не пересилиючися, тільки треба добрий лад дати. У нас на Україні, як уже говорилося, добре можуть рости буряки, ото ж багато людей може добре жити біля цукроварень, тільки треба щоб весь зиск з цукру йшов не до рук самого пана властителя цукроварні, а щоб добрий заробіток лишався тим, хто біля буряків та на заводі робить. На Україні великі багатства не тільки на землі, але і під землею,—камінний вугіль, залізо; отже треба ці багатства добувати, і з них треба користатися. Треба будувати більше фабрик та заводів, і коло них може добре жити багато людей.

У Німеччині земля далеко гірша ніж на Україні, а людей живе ще густійше, ніж у самих людських місцях України;—у Німеччині живе 120 чоловік на верству. Але через те, що там багато фабрик та заводів, там люде живуть далеко краще і багатше ніж у нас, і до того ж Німеччина сама дужча держава—одна може мало не проти всіх воювати.

А земля українська багатша від німецької. Отже і на Україні можна налагодити всі справи і земельну так само, тільки треба, щоб інші країни не визискували української землі, треба щоб Україна сама у себе, на своїх власних установчих зборах завела свій лад, сама вирішила і свою земельну справу і всі інші справи.

Недавно вийшла у Москві брошура П. Маслова, давно сподівана селянським союзом і іншими селянськими організаціями. Книжечка невелика, написана популярно, називається—що робити з землею.

На жаль на брошурі зле відбилася орієнтація

автора відносно війни. Як відомо П. Маслов є одним із самих завзятих між російськими с-д. „приємлющими“ війну. Приємлючи війну до кінця, і нинішню невеличку брошуру, написану на одну з важніших громадянських тем дня, П. Маслов на три чверти присвятив доказам на всі лади, що для війни і потреб фронту, землю треба обробляти і засівати і вживати всіх заходів, щоб незасіяної землі не сталося. Може де які ради автора і мають рацію, але вони принаймні спізнилися, бо сама книжечка вийшла, коли час оранки та засіву на селі вже пройшов.

Таким чином більша частина книжечки ніякого практичного і агітаційного змісту зараз не має і зберігають зміст тільки дві останні глави книжечки про те, „скільки є землі“ і про „земельний програм“.

Рахуючи, скільки у європейській Росії є землі, П. Маслов користується цифрами 1905 року, з яких виходить, що дванадцять років перед цим у європейській Росії землі було:

в приватній власності	101, 835 тис дес.
надільної землі	138, 767 „
державної, церковної і	„
громадянської	154, 690 „
разом	<u>395, 292 „</u>

Але такі цифри ще не дають дійсного поняття про те, скільки всього єсть землі.

Бо ось, наприклад, державних, удільних та церковних земель не би дуже багато—154 з половиною мільона десятин. Тільки здебільшого ці міліони десятин лежать на півночі у лісовій стороні, і їх не

можна засівати. На півночі по неродючих, нехлібних сторонах рахується державних та церковних земель 135 мільонів десятин, а по сторонах родючих, державних удільних та церковних земель тільки 19¹/₂ мільонів десятин.

До того ж там на півночі, де державних та удільних земель багато, в приватній властности 54 мільона десятин, а в південній чорноземній стороні землі по окремих властникахъ 46¹/₂ мільонів десятин. А людей тут живе далеко більше. І виходить, що там, де людей живе мало, там землі дуже багато і казенної і поімщицької, а де людей живе багато, там якраз землі далеко менше і у селян, і у поміщиків, і у казни.

Одже хоч багато на півночі землі, але використати її не можна бо хліба дуже мало, що й насиння не завше вертається.

У нас на Україні на лівому березі Дніпра по губернях Чернігівській, Полтавській та Харківській землі на кожне селянське господарство приходилося в 1905 році в середньому по 6 десятин. Але більше як десята частина селянських господарств мають від 10 до 20 десятин на хазяйство, та ще багато землі куплено товариствами та громадами. Малоземельних в цих трьох українських губерніях більше мільона хазяйств. Щоб ці хазяйства наділити землею до 10 десятин на хазяйство треба мати доброї землі більше як 5 мільонів десятин. Тим часом в цих губернях в 1905 році рахувалося:

казенної землі	286,742 дес.
удільної землі	27,548 „
монастирської землі	28,891 „
товариської та громадянської	12,104 „
а середні та великій приват- ній властности	4,036,253 „
разом	4,391,538 дес.

З того видно, що для того, щоб задовольнити землею потреби малоземельних господарств, всіх по рахованих земель не вистачить. Забирати-ж землю від селян, що мають землі від 10 до 20 десятин П. Маслов вважає неможливим. Він гадає, і таки справедливо, що спроба одібрати у багатших селян землю, викликала-б сварку між селянами,—селяне пішли б проти селян і з того вийшла-б користь тільки для панів та реакції

Зовсім інакше, ніж на Україні справа з землею стоїть за Волгою в губерніях Астраханській, Оренбургській та Самарській, куди виселилося багато наших українців. Там на господарство в середньому приходить ся більше як по 30 десятин. Але скільки б туди не виселялося українців, всіх малоземельних з України туди перетаскати не можна. Та з рештою і ті, що там вже сидять, на свої землі не пустять. З того виходить, що в кожній країні треба рішати земельну справу по своєму. Кожна країна повинна зібрати свій автономний сейм і на сеймі у себе вирішити свою земельну справу. А не можна всіх рівняти під одну мірку, або зразу силою перекидати мільйони селянських родин з однієї країни до другої. Хоч, здається П. Маслов гадає, що по волі і без

примусу таке розселення повинно бути переведене.

Ще знову інакше стоїть справа у латишів, на Литві та у Білорусинів. Там більша частина селянської землі належить селянам багатіям. Там в середньому на селянське господарство припадає землі соло 40 десятин. А поруч з тим живе сила селянства безземельного, або малоземельного. Тут так само П. Маслов гадає, що можливо допустити селян до користування казенними та панськими і баронськими землями, а займати селянські землі не можна, щоб не викликати війни між земельними та безземельними селянами.

Із всього сказаного виходить, що користування селянами землею повинно установлятися по автономних країнах автономним соймом. П. Маслов, правда, воліє, щоби це робили не сойм, а краєві комітети одної, двох або трьох сусідніх однакових губерній. Ці комітети мають орудовати тою землею, що належить державі. Які відомо до держави перейшли вже удільні та царські землі; такі само як державі належать всі землі казенні і повинні, на думку П. Маслова, перейти в державну власність землі церковні, монастирські, окремих землевласників, що мають землі більше певно міри, установлені в кожній країні. Всі ці землі повинні належати державі, а орудовати ними розподіляти їх для використання між малоземельними і безземельними селянами повинен сойм автономної країни, або краєвий комітет по країнах, що не мають своєї автономії. І отут, на думку П. Маслова, по тих країнах, де землі мало, безземельні або малоземельні будуть користуватися землею на вигідних умовах. А по тих країнах

Де землі багато і де бідні люде не можуть справи-
тися, щоб всю свою землю виорати, як в Оренбург-
ській або Уральській країні, там ці землі можна від-
дати за добру ціну, щоб оброблили багатші селяне
або козаки, бо без того, простори засіяної землі
можуть зменшитися, а це було-б дуже не вигідно
для цілої держави.

Знову там, де багато добрих лісів, там краєвий
комітет може провадити велике л.сове господарство.
Взагалі по різних країнах, в залежности від госпо-
дарських умов, люде заведуть такий лад, який для
тої країни буде найкращим.

Тепер стоїть ще дуже важне питання, чи пови-
нна держава платити панам і землевласникам за ті
землі, що одбірає у державну власність.

Проти того, щоб брати панські землі в держав-
ну власність за дурно, кажуть, що буде не справед-
ливо у одних одібрати їх багацтво, в той час коли
у других їх багацтво лишається: лишається воно
у мійських домовласників, у фабркантів, у банкирів
та панів, що мають багацтво в грошах та грошевих
процентових паперах. Крім того панські землі зде-
більшого заставлені по банках, і тоді можуть зруй-
нуватися банки і багато втратити дрібні державці
банкових акцій та закладних листів.

Це по часті справедливо, але ж не можна ви-
магати і того, щоб бідні селяне та робітники плати-
ли за те, що страять землевласники та банки.

Коли вже говорити про справедливість, про те,
щоб не було кривди банкам та землевласникам, ко-
ли інші багаті люде нічого не тратять, то не хай
всі багаті люди і поділять між собою все те, що

треба заплатити за панські землі: або держава повинна взяти одноразовий податок (це дуже важко) з усіх панів—капіталістів, щоб заплатити за землю, або хай накладе на них податок, розсрочений на кілька років. Тоді перехід землі у державну власність не повинен викликати ніяких скаргів, що його переведено несправедливо. Тоді і пани капіталісти пильнуватимуть, щоб панські землі не було оцінено дуже дорого. В кожному разі ні один землевласник не повинен дістати за землю більше того, кільки йому потрібно, щоб не злиденно прожити.

Таким чином всі землі, що одійдуть від панів та землевласників, від церков та монастирів, будуть числитися державною власністю, але право орудувати ними буде різне: тими землями, що потрібні населенню, повинні орудувати сойми, або краєві комітети з депутатів від краевого населення. А землі, що потрібні для переселенців, по тих країнах, де багато землі, і місцеве населення не може всю використати, такі вільні землі повинні лишатися в завідуванні держави. Держава своїм коштом буде їх пристосовувати для населення, будувати шляхи, осушувати, або проводити воду,

Передача землі до орудування краєвим комітетом називається муніципалізацією. Це муніципальне право може бути обложено де-якими загальними для цілої держави законами. А в таких великих автономних країнах як Україна, де крім українського сойму, певне, доведеться запровадити краєві комітети для орудування землею, ці комітети мусять бути обмежені загально українськими законами, після яких наприклад, краєві комітети не матимуть права ні продавати зе-

0, 48 (1986) 16

Р 5946

мель, якими оруднують, ні застановляти їх само і держава не може цю землю ні зас наприклад чужоземцям; ніякий, правда, чу і не купуватиме державної землі, коли ор не держава, а сойм або краєвий комітет.

Також загально-державні закони повинні дбати, щоб було вільним право переселення, і щоб в тих країнах де багато вільної необробленої землі, щоб не могли забороняти на ці землі переселюватися з країн, де людей тісно, а землі мало. Так само загально-державні закони повинні дбати, щоб переселенці мали однакове право з місцевими мешканцями в виборах до краєвих комітетів і інших і щоб, взагалі мешканці не відгрожувались від переселенців ніякими правами. Навпаки, коли переселенці люде иншої нації і їх збирається чимало, то за ними мусять бути признані права національних меншностей.

Д. Антонович.

Львівська державна
наукова бібліотека

№ 5946

рл 5946

Д. Антонович

ЗЕМЕЛЬНА СПРАВА